

Впровадження європейського досвіду з питань забезпечення прав осіб у діяльність підрозділів тримання Держприкордонслужби

Король М. О.

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри адміністративної діяльності

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна

orcid.org/0000-0002-2088-6959

makking@ukr.net

Ключові слова: *європейський досвід, підрозділи тримання, права особи, Державна прикордонна служба України.*

У статті здійснено огляд прав, що мають гарантуватись особам, які затримані за порушення міграційного законодавства та утримуються в підрозділах тримання Держприкордонслужби, та акцентовано увагу на окремих проблемах щодо їхньої реалізації та факторів, які впливають на це. Наголошено на тому, що вжиття заходів примусу до осіб під час виконання органами охорони державного кордону своїх завдань і функцій, обмеження їхніх прав та виникнення можливих порушень відбуваються на межі балансування законного обмеження прав особи та можливого їх порушення. Зазначено, що загалом діяльність посадових осіб підрозділів тримання Держприкордонслужби суворо узгоджується з нормами міжнародно-правових угод та чинного законодавства України. Вказується на необхідність запровадження механізму індивідуального оцінювання необхідності затримання кожного нелегального мігранта, як того вимагає міжнародне право. Визначено інструменти, завдяки яким має відбуватись впровадження європейської практики, що спрямована на дотримання правопорядку та запобігання діям щодо порушення законодавства персоналом підрозділів тримання прикордонного відомства. На підставі аналізу нормативно-правового регулювання діяльності Європейської прикордонної і берегової охорони стверджується, що найвищим етичним змістом службової діяльності персоналу прикордонних структур є захист людини, її життя і здоров'я, честі та особистої гідності, невід'ємних прав і свобод. З огляду на це існує необхідність реалізації в діяльності Держприкордонслужби зазначених цінностей, а також потреба у здійсненні ретельного відбору і належного навчання персоналу підрозділів тримання. Зроблено висновок, що задля покращення діяльності підрозділів тримання Держприкордонслужби необхідно, по-перше, вдосконалювати нормативно-правову базу, яка врегульовує таку діяльність; по-друге, створити ефективну процедуру оскарження рішень, дій та бездіяльності посадових осіб підрозділів тримання особами, права яких порушено; по-третє, ліквідувати чинники, які перешкоджають здійсненню прав осіб у сфері тримання їх як порушників міграційного законодавства або роблять таке здійснення неможливим.

Implementation of European experience on ensuring the rights of persons in the activities of subdivisions of the state border guard service of Ukraine

Korol M. O.

Candidate of Law,

Senior Lecturer at the Department of Administrative Activity

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Shevchenka str. 46, Khmelnytsky, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2088-6959

makking@ukr.net

Key words: *European experience, detention units, individual rights, State Border Guard Service of Ukraine.*

The article provides an overview of the rights that should be guaranteed to persons detained for violating migration legislation and held in the detention units of the State Border Guard Service of Ukraine and focuses attention on certain problems with their implementation and factors that influence this. It is emphasized that the application of coercive measures to persons during the performance of their tasks and functions by the state border protection bodies, the restriction of their rights and the occurrence of possible violations takes place on the border of balancing the legal restriction of the rights of a person and their possible violation. It emphasized that, in general, the activities of the officials of the units of the State Border Guard Service of Ukraine are strictly consistent with the norms of international legal agreements and the current legislation of Ukraine. It is pointed out the need to introduce a mechanism for individual assessment of the need to detain each illegal migrant, as required by international law. The tools that should be used to implement the European practice aimed at ensuring compliance with law and order and preventing actions aimed at violating the legislation by the personnel of the border guarding units have been identified. On the basis of the analysis of the normative and legal regulation of the activities of the European Border and Coast Guard, it is stated that the highest ethical content of the official activity of the personnel of the border structures is the protection of a person, his life and health, honor and personal dignity, inalienable rights and freedoms. In view of this, there is a need to implement the specified values in the activities of the State Border Guard Service of Ukraine and the need for careful selection and proper training of the personnel of detention units. It is concluded that in order to improve the activities of the units of the State Border Guard Service of Ukraine, it is necessary, firstly, to improve the legal framework that regulates such activities; secondly, to create an effective procedure for appealing decisions, actions and inaction of officials of the detention units by persons, whose rights have been violated; thirdly, to eliminate the factors that prevent the exercise of the rights of individuals in the sphere of holding them as violators of the migration legislation or make such exercise impossible.

Постановка проблеми. У правовій державі забезпечення законності та принципів дотримання прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів є першочерговим завданням, оскільки вона спрямована не лише на захист прав і свобод кожної особи, але й на певні обмеження прав порушників законодавства. Так, одним із таких обмежень є прийняття рішення стосовно тримання порушників міграційного законодавства підрозділами Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужби).

Зазначений захід адміністративного примусу, без сумніву, відповідає і міжнародному, і національному законодавству, що передбачає правомірність його застосування до зазначеної категорії осіб.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, передбачивши право держав здійснювати законний арешт або затримання осіб задля запобігання їхньому недозволеному в'їзду в країну чи осіб, щодо яких проводиться процедура депортації або екстрадиції, закріпила низку гарантій, неотримання яких може призвести до

порушення конвенційних прав особи [1]. Під-розділами Держприкордонслужби за перше пів-річчя 2022 року було затримано 7 230 нелегаль-них мігрантів (за цей же період у 2021 році було затримано 2 179 осіб). З них за незаконний пере-тин державного кордону затримано 423 особи (у 2021 році – 466 осіб), за порушення правил перебування в Україні – 6755 осіб (у 2021 році – 1 656 осіб), за інші правопорушення – 52 особи (у 2021 році – 57 осіб) [2]. Водночас практика Євро-пейського суду захисту прав людини досить часто констатує звернення осіб за захистом на підставі статті 5 Конвенції про захист прав людини і осно-воположних свобод (право на свободу і особи-сту недоторканість) у зв'язку порушеннями, що пов'язані з триманням порушників міграційного законодавства під вартою або іншими обмежен-нями їхньої свободи [3; 4]. Все це вказує на необ-хідність впровадження в діяльність Держпри-кордонслужби кращих практик європейського досвіду з питань тримання осіб як порушників міграційного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній юридичній науці дослідженням питань, що стосуються забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів, займа-лися В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бан-дурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Н.І. Карпа-чова, В.К. Колпаков, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, А.Ю. Олійник, О.Ф. Фрицький, у наукових доробках яких були розглянуті різні аспекти дотримання прав осіб під час здійснення правоохоронної діяльності. Щодо дослідження питань дотримання прав осіб, які піддаються затриманню та триманню за міграційні право-порушення, то вони були предметом досліджень таких учених, як Н.П. Бортник, С.Ф. Констан-тінов, В.І. Олефір, С.О. Мосьондз, В.М. Снігур. У свою чергу, С.О. Абальмасов, В.Л. Зьолка, Ю.Б. Курилюк, Р.М. Ляшук, М.М. Михеєнко, А.Ф. Мота, В.В. Чумак розглядали різні аспекти функціонування інституту тримання в діяльно-сті Держприкордонслужби. Однак нові реалії розвитку нашої держави з огляду на її європей-ські перспективи вимагають дослідження питань виокремлення основних напрямів впровадження європейського досвіду з питань забезпечення прав осіб у діяльність підрозділів тримання Держприкордонслужби.

Формулювання цілей. Метою дослідження є з'ясування основних напрямів впровадження європейського досвіду у сфері забезпечення та гарантування прав осіб, порушників законодав-ства з міграційних питань у діяльність підрозділів тримання Держприкордонслужби.

Виклад основного матеріалу. Україна ратифі-кувала більшість міжнародних документів з прав

людини [1; 5; 6], багато з яких містять гарантії для осіб, що піддаються затриманню та три-манню (наприклад, стосовно заборони катувань та іншого нелюдського поводження). Отже, поло-женням цих нормативно-правових актів відпові-дає національне законодавство України. З огляду на це, на думку О.Ф. Кобзаря, діяльність право-охоронних органів (Держприкордонслужби як одного із суб'єктів системи правоохоронних орга-нів України) у сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини спрямована на забезпечення дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також між-народними договорами України, згода на обов'яз-ковість яких надана Верховною Радою України, а також їх реалізацію; недопущення обмеження прав і свободи людини, яке допускається лише з підстав і в порядку, передбачених Конституцією України та законом, у випадках нагальної потреби та в обсязі, необхідному для виконання службо-вого завдання; негайне припинення обмеження прав і свобод людини (затримання), якщо їхня мета досягнута; заборону допомагати, вчиняти, підбурювати або потурати будь-яким формам тортур, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання за будь-яких обставин [7, с. 138].

Проте, як зазначають окремі науковці, незважа-ючи на те, що права людини і громадянина відо-бражені на законодавчому рівні, існують певні проблеми з їхньою реалізацією та захистом, що пов'язані з низькою правовою культурою та прав-освідомістю більшості представників нашого суспільства; незадовільним ступенем впливу на соціальне та самостійне виховання кожного за відсутності у багатьох людей реального почуття власної честі та гідності; низьким рівнем дотри-мання правопорядку (законності) у суспільному та національному житті, коли кожна особа несе безумовну відповідальність перед собою та ото-ченням за хід і результати своєї діяльності; нерів-ноправністю відомств та інституцій державної влади в реальному житті; відсутністю дієвого громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади (в тому числі, за діяльністю Держприкордонслужби) та відчуттям відсутності пря-мої обопільної залежності між людиною і грома-дянином та державою і суспільством [8, с. 29–30].

Як було зазначено, загалом діяльність посадо-вих осіб підрозділів тримання Держприкордон-служби суворо узгоджується з нормами чинного законодавства України та міжнародно-правових угод. Аналіз відповідних нормативно-право-вих актів дає змогу стверджувати, що персонал Держприкордонслужби під час реалізації своїх повноважень зобов'язаний дотримуватись таких основних прав, свобод людини та принципів,

як право на рівність та заборона дискримінації (статті 1, 2 Загальної декларації прав людини, статті 21, 24 Конституції України); право на гідне ставлення, заборона катувань або такого, що принижує гідність, поводження (стаття 5 Загальної декларації прав людини, стаття 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, стаття 3 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини, Конвенція ООН та Конвенція Ради Європи про запобігання катуванням, стаття 28 Конституції України); право ознайомитися зі своїми правами вже в момент затримання (стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, стаття 5 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод, стаття 29 Конституції України).

Відповідність цим принципам і вимогам стосується, наприклад, вжиття заходів примусу до осіб під час виконання органами охорони державного кордону своїх завдань і функцій, обмежень прав особи та їх можливих порушень за балансування на межі законного обмеження прав особи та можливого їх порушення. Щоб уникнути цього, слід чітко та послідовно виконувати встановлені законом процедури вжиття примусових заходів, що обмежують права осіб, у тому числі дотримуватись процесуальних аспектів гарантування основ їхнього правового статусу.

Так, можемо відзначити, що наразі в українському законодавстві немає положення, яке б забороняло повторне затримання мігрантів відразу після їх звільнення та подальше їх тримання протягом наступного терміну. Не існує механізму індивідуального оцінювання необхідності затримання кожного мігранта чи шукача притулку, як того вимагає міжнародне право. Усунути такі негативні явища та перешкоди дотриманню прав і свобод людини під час оперативно-службової діяльності органів Держприкордонслужби складно. Навіть за ідеального законодавства та ефективного процесу оскарження важко розраховувати на абсолютний захист прав і свобод осіб у міграційній сфері, оскільки такі перешкоди існують насамперед у сутності правозастосовної діяльності органів охорони державного кордону.

Впровадження європейської практики, що спрямована на забезпечення дотримання правопорядку та запобігання злочинним діям персоналом підрозділів тримання прикордонного відомства, може відбуватися за допомогою таких інструментів:

- створення ефективної системи контролю за виконанням адміністративних процедур підрозділами тримання Держприкордонслужби для виявлення порушень або зловживань, які можуть призвести до правопорушень;

- розроблення системи етичних правил поведінки для персоналу підрозділів тримання, заохо-

чення за належне виконання та дисциплінарні заходи за невиконання своїх повноважень;

- виховання персоналу щодо обізнаності у сфері змісту та тлумачення законодавства про права людини та його дотримання у службовій діяльності;

- психологічна підготовка персоналу до стресових ситуацій, провокацій, роботи зі вразливими групами тощо;

- навчання роботи персоналу в умовах культурного та етнічного розмаїття;

- організація ефективної довгострокової звітності співробітників, оцінювання роботи та стимулювання її позитивних результатів.

Аналіз нормативно-правового регулювання діяльності Європейської прикордонної і берегової охорони [9] дає нам змогу стверджувати, що найвищим етичним змістом службової діяльності персоналу прикордонних структур є захист людини, її життя і здоров'я, честі та особистої гідності, невід'ємних прав і свобод. З огляду на це положення дотримання загальнолюдських цінностей є основою діяльності персоналу Держприкордонслужби, який усвідомлює свою важливу роль у захисті правопорядку. Совість, професійна відповідальність, честь і гідність є основними моральними принципами на шляху служби прикордонників, які складають моральний стрижень їхньої особистості. Гідність персоналу прикордонного відомства невіддільна від обов'язку і честі та являє собою єдність морального духу і благородних моральних якостей, їх формування й підтримку в собі та інших.

З огляду на необхідність реалізації в діяльності прикордонних структур зазначених цінностей Європейський комітет із запобігання катуванням акцентує увагу на ретельному відборі і належному навчанні персоналу центрів, де здійснюватиметься тримання іноземців. Персонал цих центрів має бути добре навченим міжособистісному спілкуванню, а також повинен розуміти різні культури, до яких належать люди в цих центрах. Як мінімум кілька співробітників повинні володіти цими мовами. Крім того, персонал повинен вміти розпізнавати можливі симптоми стресу (як посттравматичні, так і викликані соціокультурними змінами) і вживати відповідних заходів [10].

Враховуючи необхідність удосконалення діяльності підрозділів тримання Держприкордонслужби, зазначаємо, що необхідно зосередитись на навчанні (підвищенні кваліфікації) її персоналу для виконання завдань, пов'язаних з дотриманням прав людини. Система професійної підготовки персоналу підрозділів тримання у цій сфері має вирішувати такі завдання:

- набуття стійких переконань щодо пріоритету дотримання прав людини;

- підтримання високого авторитету Держприкордонслужби;

- забезпечення правопорядку, дисципліни, профілактика корупційних проявів.

- В результаті вирішення зазначених завдань персонал підрозділів тримання Держприкордонслужби повинен знати такі аспекти:

- система, зміст основних прав і свобод людини й громадянина;

- нормативне регулювання прав, свобод і обов'язків людини в конституційному законодавстві, міжнародно-правових актах про права людини і громадянина;

- основні положення, що регулюють порядок діяльності посадових осіб підрозділів тримання Держприкордонслужби щодо дотримання прав і свобод людини;

- особливості правового статусу іноземців і осіб без громадянства;

- механізм захисту основних прав і свобод людини й громадянина в Україні.

Також слід наголосити на тому, що аналіз кращих європейський практик діяльності прикордонних структур дає змогу стверджувати, що найефективнішим методом боротьби з правопорушеннями є їх попередження. З огляду на це твердження стратегія запобігання виникненню правопорушень у діяльності підрозділів тримання Держприкордонслужби має базуватись на аналізі інформації про правопорушення, що були, а також про виникнення ситуацій, в умовах яких виникнення правопорушень має високу вірогідність. Для збирання й аналізу такої інформації слід здійснювати внутрішню та зовнішню моніторингову діяльність за діяльністю відповідних підрозділів.

Так, з огляду на європейський досвід такої діяльності основою внутрішнього моніторингу в Держприкордонслужбі є, по-перше, внутрішньо апаратна робота (наради, службова підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників, інспекторські перевірки, індивідуально-виховна робота); по-друге, робота з громадськістю (повідомлення, виступи перед населенням, тематичні лекції, виступи у засобах масової інформації); по-третє, система звітності персоналу щодо усіх процесуальних дій, які вчиняють посадові особи. Кожна процесуальна дія має бути зафіксована в процесуальних документах (протоколах, актах тощо), які мають реєструватися у відповідних журналах. Враховуючи специфіку діяльності силових правозахисних органів, особливу увагу звертаємо на документування всіх випадків застосування сили, спеціальних заходів, зброї, а також вжиття будь-яких заходів дисциплінарного характеру щодо правопорушника. Протоколи й журнали мають проходити регулярну перевірку з боку безпосереднього і вищого керівництва.

Велике значення у забезпеченні виконання посадовими особами підрозділів тримання Держприкордонслужби дотримання прав осіб має проведення внутрішнього контролю, перевірок оперативно-службової діяльності підрозділів органів охорони державного кордону. Контроль є одним із основних засобів підтримки режиму законності, забезпечення прав і свобод громадян у процесу здійснення процедур. Для організаційної структури Держприкордонслужби характерною є багаторівнева підзвітність [11], тобто перевірки щодо кожної структурної одиниці служби можуть проводитись не тільки органом, якому вона безпосередньо підпорядкована, але й усіма органами, що за цією галуззю знаходяться вище неї за ієрархією. Це відкриває широкі можливості для здійснення моніторингової діяльності, може значно впливати на її незалежність і прозорість.

Щодо зовнішнього моніторингу за діяльністю підрозділів тримання Держприкордонслужби, то активна участь моніторингових організацій не лише запобігає порушенню закону та необґрунтованому обмеженню прав і законних інтересів осіб, які перебувають у підрозділах тримання, але й сприяє їх своєчасному виявленню та усуненню.

Можна стверджувати, що виключно заходами вдосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності підрозділів тримання Держприкордонслужби вирішити питання про покращення забезпечення їхньої діяльності в контексті дотримання прав і свобод людини неможливо. Воно потребує від суспільства впровадження у свідомість людей нової ідеології, яка б виховувала представників держави та особу в дусі рівноправності, розуміння кожним можливості захисту своїх прав і свобод без страху переслідувань з боку влади. Така ідеологія має базуватись на осмисленні нового становища особи в державі, яке ґрунтується на демократичних засадах, викорененні стереотипу виняткового переважання державних інтересів над інтересами особи, тому для нас є особливо цінним той досвід, що напрацьований у європейських країнах у цій сфері.

Висновки з цього дослідження. Закріплення європейського курсу розвитку нашої держави вимагає від усього суспільства відповідних змін. Не є винятком діяльність підрозділів тримання Держприкордонслужби, де задля покращення їхньої діяльності необхідно, по-перше, вдосконалити законодавство, яке врегульовує таку діяльність; по-друге, створити ефективну процедуру оскарження рішень, дій та бездіяльності посадових осіб особами, права яких порушено; по-третє, ліквідувати чинники, які перешкоджають здійсненню прав осіб у сфері тримання їх як порушників міграційного законодавства або роблять таке здійснення неможливим.

Важливим аспектом удосконалення діяльності підрозділів тримання Держприкордонслужби є підвищення рівня підготовки їх персоналу у сфері дотримання прав та свобод людини, правильного застосування законодавства про права людини у сфері тримання. Задля цього шляхами покращення функціонування підрозділів три-

мання Держприкордонслужби є висновки, звіти та рекомендації органів, які здійснюють моніторинг за системою тримання. Важливо, що в прикордонному відомстві разом із зовнішніми контролюючими органами сформована внутрішня система моніторингу за діяльністю підрозділів тримання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав і основних свобод людини : прийнята 4 листопада 1950 року і ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за 2022 рік. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik>
3. Case of Affaire Kaak et Autres c. Grece, Council of Europe: European Court of Human Rights, № 34215/16 03.10.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196150>
4. Case of Kebe and others v. Ukraine, Council of Europe: European Court of Human Rights, № 12552/12 12.01.2017 final 12.04.2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170058>
5. Загальна декларація прав людини : прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
6. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність видів поводження і покарання : Конвенція ООН від 10 грудня 1984 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
7. Кобзар О.Ф. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 134–140.
8. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права). *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 129. С. 29–30.
9. Про Європейську прикордонну і берегову охорону та скасування Регламенту (ЄС) № 1052/2013 та Регламенту (ЄС) № 2016/1624 : Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) від 13 листопада 2019 року № 2019/1896. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-20191896.pdf>
10. Позбавлення волі іноземців згідно з нормами законодавства про іноземних громадян : витяг із Сьомої Загальної доповіді СРТ/Inf(97)10-part. URL: <https://rm.coe.int/16806ce90d>
11. Інструкція про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону : затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 березня 2015 року № 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-15#Text>

REFERENCES

1. Konventsiiia pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny : pryiniata 04.11.1950 roku i ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 roku № 475/97-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
2. Rezultaty operatyvno-sluzhbovoi diialnosti Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy za 2022 rik. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik> [in Ukrainian].
3. Case of Affaire Kaak et Autres c. Grece, Council of Europe: European Court of Human Rights, № 34215/16 03.10.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196150> [in English].
4. Case of Kebe and others v. Ukraine, Council of Europe: European Court of Human Rights, № 12552/12 12.01.2017 final 12.04.2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170058> [in English].
5. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10.12.1948 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
6. Konventsiiia proty катувань ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuyut liudsku hidnist vydiv povodzhennia i pokarannia : Konventsiiia OON vid 10.12.1984 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text [in Ukrainian].
7. Kobzar O.F. Rol ta diialnist pravookhoronnykh orhaniv u mekhanizmi zabezpechennia prav i svobod hromadian. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. S. 134–140 [in Ukrainian].
8. Sushchenko V.M. Problemy realizatsii ta zakhystu prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini (v konteksti verkhovenstva prava). *Naukovi zapysky NaUKMA. Seriiia "Iurydychni nauky"*. 2012. № 129. S. 29–30 [in Ukrainian].

9. Pro Yevropeisku prykordonnu i berehovu okhoronu ta skasuvannia Rehlamentu (IeS) No. 1052/2013 ta Rehlamentu (IeS) No. 2016/1624 : Rehlament Yevropeiskoho parlamentu i Rady (IeS) No. 2019/1896 vid 13.11.2019 roku. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-20191896.pdf> [in Ukrainian].
10. Pozbavlennia voli inozemtsiv zghidno z normamy zakonodavstva pro inozemnykh hromadian : vytiah z Somoi Zahalnoi dopovidi CPT/Inf(97)10-part. URL: <https://rm.coe.int/16806ce90d> [in Ukrainian].
11. Instruksiia pro poriadok trymannia zatrymanykh osib v orhanakh (pidrozdilakh) okhorony derzhavnoho kordonu : zatverdzhena nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 30.03.2015 roku № 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-15#Text> [in Ukrainian].